

ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ РЯТУВАЛЬНИКІВ З РІЗНИМИ ТИПАМИ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ

Дослідження індивідуальних психологічних ресурсів подолання стресу належать до числа актуальних і перспективних напрямків в екстремальній та кризовій психології. Це пов'язано з впливом на людину зростаючої кількості різноманітних стресогенних чинників, що знижують працездатність людини.

Уміння успішно справлятися зі станом стресу і зведення до мінімуму його негативного впливу – є важливим навиком для кожної людини. Для цього необхідне знання своїх ресурсів, можливість їх розвивати, використовувати і оперувати ними у процесі подолання стресу. Крім того, ресурси подолання стресу грають предикативну роль стосовно до реакцій, викликаних цим стресом.

У контексті зазначеної проблематики тривають міждисциплінарні дослідження копінг-поведінки, які зорієнтовані на вивчення небезпечних для життя ситуацій або травмуючих життєвих подій [1; 2; 3; 5; 6; 8; 9; 10].

Низка наукових праць присвячена вивченню індивідуально-типологічних властивостей особистості, що визначають акцентуований психотип [4; 7]. Водночас взаємозв'язок акцентуацій характеру з системою копінг-стратегій поведінки особистості дотепер залишається поза увагою психології.

Особливості адаптивних механізмів подолання визначаються рівнем розвитку внутрішніх ресурсів особистості. На ранніх етапах дозрівання особистість частіше звертається до зовнішніх ресурсів подолання і рідше використовує внутрішні адаптивні копінг-стратегії. У завершальній фазі формування особистісної структури особистість здатна виробляти більш адаптивні способи долаючої поведінки за рахунок мобілізації внутрішніх ресурсів, які забезпечуються розвитком когнітивної, ціннісно-мотиваційної, емоційно-вольової сфер. Екстремальні умови діяльності надають різноспрямований вплив на механізми долаючої поведінки особистості. Екстремальні умови можуть пригнічувати адаптивні механізми особистості, оскільки вони орієнтовані на використання зовнішніх копінг-ресурсів, що знаходяться у дефіциті, а можуть підвищувати адаптивність поведінки, мобілізуючи внутрішньоособистісні копінг-ресурси.

Для особистості в екстремальних умовах характерна більш висока самооцінка, що дозволяє їй оцінити свою некомпетентність у важких життєвих ситуаціях конструктивно, як імпульс до саморозвитку.

Інтенсивне використання, „експлуатація” внутрішнього ресурсного потенціалу особистості, що знаходиться в екстремальних умовах, може призвести до виснаження ресурсів і, як наслідок, до астенизації і невротизації особистості. У зв'язку з цим актуальною стає розробка стратегій професійної психологічної допомоги, спрямованої на збереження і розвиток особистісного потенціалу людей, що виконують діяльність в екстремальних умовах.

Метою нашого дослідження було вивчення особливостей копінг-стратегій

поведінки рятувальників з різними акцентуаціями характеру.

У ході дослідження переважаючих акцентуацій характеру у рятувальників встановлено переважання наступних типів: дистимного, застрягаючого, збудливого. Також досить вираженими, алетакими, що не досягли рівня акцентуації є гіпертимний, педантичний та циклотимний типи. Практично невираженими типами були емотивний і екзальтований.

При дослідженні долаючої поведінки рятувальників було виявлено, що найчисленнішими є групи респондентів, що мають середній рівень стратегії „вирішення проблем”, середній рівень стратегії „пошук соціальної підтримки” і низький рівень стратегії „уникнення проблем”. Середній і високий рівні стратегій „вирішення проблем”, „пошук соціальної підтримки”, а також низький рівень стратегії „уникнення проблем” характеризуються як продуктивні.

До найбільш часто використовуваних рятувальниками дослідженої групи механізмів подолання відносяться: пошук соціальної підтримки, самоконтроль, конфронтаційний копінг. Рідше використовуються: позитивна переоцінка, уникнення, дистанціювання.

Аналіз взаємозв'язку акцентуацій характеру рятувальників та копінг-стратегій поведінки показав наявність як прямої, так і зворотної кореляційної залежностей між адаптивними копінг-механізмами і акцентуацією характеру у досліджуваних даної групи. Когнітивні адаптивні стратегії позитивно корелюють з такою акцентуацією, як: застрягаюча; негативно – гіпертимна, збудлива і екзальтована.

Адаптивні поведінкові копінг-механізми позитивно корелюють з застрягаючою, збудливою і дистимічною акцентуаціями.

Емоційний копінг позитивно корелює з гіпертимною, емотивною і збудливою акцентуаціями; негативно – з застрягаючою, дистимічною і екзальтованою. Таким чином, ми можемо констатувати, що найбільшою мірою з адаптивними копінг-стратегіями (з усіма механізмами) пов'язаний збудливий тип акцентуації.

Конфронтаційний копінг має прямий взаємозв'язок зі збудливим типом акцентуації; зворотний – з гіпертимним, тривожним. Дистанціювання: зворотний – з застрягаючим типом. Самоконтроль: прямий – з педантичним; зворотний – з емотивним і збудливим типами. Пошук соціальної підтримки: прямий – з гіпертимним, емотивним, демонстративним і дистимічним типами. Прийняття відповідальності: прямий – з педантичним, циклотимічним і дистимічним типами. Уникання: прямий – з гіпертимним, тривожним і демонстративним типами. Планування вирішення проблеми: прямий – з застрягаючим і педантичним типами. Позитивна переоцінка: прямий – з дистимічним типом.

Таким чином, слід зазначити, що різні акцентуації характеру по-різному пов'язані з механізмами долаючої поведінки особистості.

Отже, у ході дослідження переважаючих акцентуацій характеру, особливостей копінг-стратегій та механізмів встановлено, що у рятувальників переважають дистимний, застрягаючий і збудливий типи

акцентуації характеру. Найбільш часто рятувальниками використовуються такі механізми подолання, як пошук соціальної підтримки, самоконтроль, конфронтаційний копінг. Аналіз взаємозв'язку акцентуацій характеру рятувальників та копінг-стратегій поведінки показав наявність як прямої, так і зворотної кореляційної залежностей між адаптивними копінг-механізмами і акцентуацією характеру у досліджуваних даної групи.

Цитована література

1. Васильева В. Личностные характеристики и состояние напряженности в трудовой деятельности / В.Васильева // в кн.: Психическая напряженность в трудовой деятельности. – М.: ИП РАН, 1989. – С. 217–224.
2. Грановская Р.М., Никольская И.М. Защита личности: психологические механизмы / Р.М.Грановская, И.М.Никольская. – СПб.: Знание, 1999. – 352с.
3. Дикая Л.Г. Психическая саморегуляция функционального состояния человека / Дикая Л.Г. – М. : ИП РАН, 2003. – 318с.
4. Домрачева Е.Н. Исследование влияния акцентуаций характера / Домрачева Е.Н. – М.: Наука, 2005. – 254 с.
5. Китаев-Смык Л.А. Психология стресса / Китаев-Смык Л.А. – М. : Наука, 1983. – 368с.
6. Леонова А.Б. Комплексная стратегия анализа профессионального стресса: от диагностики к профилактике и коррекции / А.Б. Леонова // Психологический журнал. – 2004. – №2. – С. 75-85.
7. Леонгард К. Акцентуированные личности / Леонгард К. – М. : Феникс, 2000. – 298 с.
8. Мизриев Н.С. Особенности регуляции психических состояний в трудных жизненных ситуациях / Н.С.Мизриев, А.О.Прохоров // Психология психических состояний : сб-к статей. Вып.4. – Казань: Изд-во „Центр инновационных технологий”, 2002. – С. 275-283.
9. Прохоров А.О. Феноменология регуляции психических состояний / А.О.Прохоров // Психология психических состояний: сб-к статей. Вып.4. – Казань: Изд-во „Центр инновационных технологий”, 2002. – С. 263-274.
10. Шапкин С.А. Деятельность в особых условиях: компонентный анализ структуры и стратегий адаптации / С.А. Шапкин, Л.Г. Дикая // Психологический журнал. – 1996. – №1. – С. 19-34.

Морозов А.О., Бсгун В.В., Гречанинов В.Ф.

РОЛЬ ПРОВІДНИХ НАУКОВИХ УСТАНОВ НАНУ У ПЕРЕХОДІ НА НОВУ КОНЦЕПЦІЮ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ

Регулювання безпеки є одною з основних функцій держави. Але в законах й нормативних документах з регулювання безпеки в Україні існують чисельні протиріччя, що свідчить не тільки про недосконалість законотворчих процесів, а й про те, що нормативна база регулювання безпеки в Україні не має сучасної наукової, методичної та інформаційної основи. Сучасність вимагає